

RAAMAT VELJO TORMISEST INGLISE KEELES

JAAN ROSS

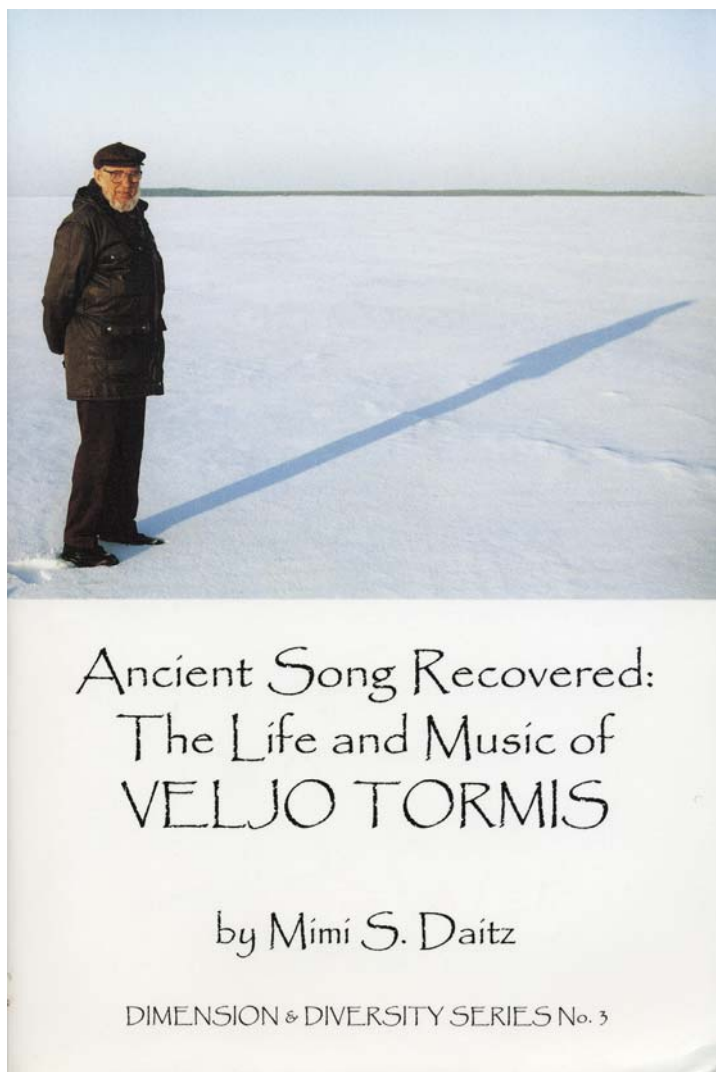
Mimi Daitz on New Yorgis elav muusikateadlane ja koorijuht. Nüüdseks on ta kirjutanud ingliskeelse monograafia Veljo Tormisest pealkirjaga „**Taasleitud vanad laulud. Veljo Tormise elu ja muusika**“. Raamatu on 2004. aastal välja andnud *Pendragon Press*'i kirjastus (New Yorgi osariik) sarjas „Dimension and Diversity“. Nimetatud sarjas on varem ilmunud raamatuid selliste muusikute kohta nagu heliloojad Ralph Shapey (USA, sünd. 1921) ja Stefan Wolpe (1902–1972, sünd. Berliinis, emigreerunud 1939. aastal USAsse) või dirigent ja muusikateadlane Max Rudolph (1902–1995, sünd. Maini-äärses Frankfurdis, emigreerunud 1940 USAsse). Tormise raamat kannab „Dimension and Diversity“ sarjas järjekorranumbrit kolm, kuigi enne seda on juba jõudnud ilmuda raamatud järjenumbritega viis ja kuus.

Mingis mõttes meenutab see raamat puslet, see tähendab, et ta on kokku pandud üksikutest autonoomsetest artiklitest, mille autoriteks on lisaks Daitzile ka teised. Peatükke on kolmteist. Neljanda peatüki moodustavad Jaan Kaplinski 28. veebruaril 1969. aastal „Sirbis ja Vasaras“ ilmunud artikkel „Pärandus ja pärijad“ ning Veljo Tormise enda 16. juunil 1972 samas ajalehes ilmunud artikkel „Rahvalaul ja meie“. Kaheksandaks peatükiks on Urve Lippuse analüüs „Raua needmisest“, ilmunud ajakirja „Teater. Muusika. Kino“ 1985. aasta veebruarinumbril rubriigis „Täht-

teos“. Viimaseks, kaheteistkümnendaks peatükiks on Madis Kolgi intervjuu heliloojaga „Veljo Tormis ei vasta“ sama ajakirja 1990. aasta septembrinumbrist. Kõigile nendele peatükkidele on aga Daitz ise kirjutanud lühikese sissejuhatuse.

Raamatus leidub ohtralt lisasid: eesti kultuuriajaloo seisukohalt oluliseks peetud isikute nimede register, kuhu on lisatud ka mõned biograafilised andmed; Veljo Tormise teoste register, helilooja loomingut sisaldavaid laserplaate hõlmav annoteeritud diskograafia, vablikbibliograafia, rõhuga ingliskeelsetel trükistel, ning üldine aine- ja nimeregister. Kõik lisad kokku hõlmavad raamatu kogumahust (368 lk araabia numbritega ja 21 lk rooma numbritega) enam kui veerandi. Raamatu juurde kuulub ka laserplaat 25 heliribaga Tormise teoste ja eesti regilaulude näidete ja ning see on illustreeritud 28 fotoga.

Mimi Daitzi töö Tormise monograafia kirjutamisel ja koostamisel äratav aukartust. Daitz kirjeldab oma esimest kokkupuudet Tormise muusikaga raamatu esimeses peatükis (lk 1) järgmiselt: „1990. aasta augustis (...) avanes meil Stockholmis võimalus kuulata „Raua needmist“, mille autoriks oli peaaegu tundmatu helilooja Veljo Tormis. Kümne minuti pikkuse teose mõjujõud oli jahmatav. Keegi meist polnud kunagi varem sellist muusikat kuulnud ning tekkis soov seda rohkem kuulata. Tal-

linnas sattusime kontserdile, mille kava koosnes tervikuna Tormise muusikast. Kontserdi lõpul mõtlesin: ta näib olevat oluline XX sajandi helilooja; tema muusikas leidub paljude erinevate stiilide jälgi, kuid sellele vaatamata ei kaota muusika oma eripära; tema rahvamuusikale tuginevad teosed on kergesti mõistetavad, kuid seotud siiski orgaaniliselt XX sajandi professionaalse muusika traditsiooniga. Kaheteistkümne aasta ja põhjaliku uurimistöö järel pole ma oma arvamust sellest muutnud.“

Pisut enama kui kümne aasta jooksul on Daitz suutnud eesti kultuuri ja selle ajalukku süüvida hämmastama paneva sügavusega. Kindlasti pole see ülesanne olnud kerge. Miks? Sest Eesti ühiskond ei tarvitse tingimata olla väga avatud ja väljast vaataja jaoks kergesti avanev. Sest kommunistlik ja postkommunistlik ühiskond on üldiselt (nagu meiegi oma) tulvil ambivalentse tähendusega märke, mille rägastikust läbimurdmine ühe USA demokraatia kogemusega inimese jaoks on kaugel endastmõistetavusest.

Sest asjade tuumani jõudmist võib oluliselt pärssida keelebarjäär, mille täielik lammutamine nõuaks ka pühendunud inimeselt niivõrd suurt pingutust, et seda eeldada poleks kõrvaltvaataja seisukohalt kuigi mõistlik. Kuna totalitaarses ühiskonnas ei dokumenteeritud järelpõlvade hukkamõistu kartes paljude sündmuste kulgemist mitte nii nagu demokraatlikus ühiskonnas, pole selle ajastu kohta ajaloolise tõe otsimisel sageli lootust leida arhiivist vajalikku materjali. Seetõttu tuleb sageli tugineda üksnes suulisele pärimusele.

Sama palju kui vastata küsimusele, kes on Tormis ja milline tema muusika, püüab Daitz oma raamatus selgitada huvilisele lugejale Eesti ajaloo ja kultuuri põhijooni. Raamatu teine peatükk kannab pealkirja „Eesti ajalugu ja Tormis“, kolmas pealkirja „Regilaul“; viies on pühendatud eesti koorilaulutraditsioonile. Need peatükid on sissevaade meie kultuuri ajalukku, mis, kuigi mitte väga otseselt seostamata Tormise elu ja loominguga, aitavad ühe raamatu kaante vahele koondatult luua ingliskeelse lugeja jaoks hädavajalikku tausta, sundimata teda pöörduma teiste, talle sageli raskesti kättesaadavate allikate poole. Eesti lugejale võivad Daitzi kultuuriajaloolised etüüdid kujuneda oma-moodi magustoiduks, osutades meile, millistena paistame kõrvaltvaataja silmis. Kusjuures kõrvaltvaataja poolehoius meie saatusele ja kultuurile pole vist tarvidust hetkekski kahelda.

Selle põhjal, millistele Tormise teostele keskendutakse ja kui palju neile ruumi pühendatakse, võib teha oletusi, kuidas raamatu autor helilooja senist loomingut kui tervikut struktureerib ja mida ta peab selles kõige olulisemaks. Tormise muusikale on raamatus pühendatud peatükid kaheksa kuni üksteist. Nagu juba nimetatud, on kaheksandas peatükis esitatud Urve Lippuse analüüs „Raua needmisest“. Üheksandas käsit-

letakse kooritsükleid „Eesti kalendrilaalud“ ja „Looduspildid“ ning kantaatballetti „Eesti ballaadid“. Kümnes peatükk raamatus on pühendatud tugeva poliitilise alltekstiga „Mõtisklustele Hando Runneliga“ ja „Mõtisklustele Leniniga“. Üheteistkümnendas peatükis tehakse sissevaade helilooja tervikloomingu seisukohalt perifeersematesse žanritesse: filmimuusikasse („Kevade“ ja „Lindpriid“), soololaulu („Kümme haikut“ Jaan Kaplinski sõnadele), ooperisse („Luigelend“) ja lastekoorirepertuaari („Vanavanemate viisivakk“). Samas peatükis vaadeldakse põhjalikumalt ka „Piiskoppi ja paganat“, mille žanrit polegi väga lihtne määrata – teos on kirjutatud kahele kontratenorile, tenorile, kahele baritonile ja bassile ning Daitz on siin kasutanud terminit *solo ensemble*, st (vokaal)solistide ansambel.

Vähemalt ühest aspektist on Daitzil oleviku ja tuleviku eestlastest autorite ees oluline eelis. Daitzi jaoks pole 1990. aastate alguse kultuurikatkestus olnud nii tugev kui meie jaoks. (Muidugi võib ka öelda, et üheksakümnendate aastate eelset Eestit ei saa Daitzile isikliku kogemuse puudumise tõttu üldse samavõrra ehedalt eksisteerida kui uut iseseisvuse aega.) Temal ei jagune inimesed ja olud „Nõukogude okupatsiooni aegseteks karikatuurseteks ja vaenulikeks“ ning „iseseisvuseaegseteks positiivseteks, tarmukateks ja täisverelisteks“, nagu see näib tihti paistvat tänapäeva avaliku arvamuse silmis. Olemuselt humanistina püüab Daitz inimeste käitumist mõista ja põhjendada sõltumatult riigikorrast, st keskkonnast, kuhu need inimesed on üldjuhul tahtmatult sattunud. Ning juhtida meie tähelepanu sellele, et kuna inimloomus, vaatamata aja kulgemisele, kipub muutuma väga ja väga aeglaselt (mõnede arvates isegi mitte seda), siis ei saa inimeste tegutsemismallid erinevates ühiskondlikes oludes olla radikaalselt erinevad. Daitzi tähelepanu

kõidab ühtmoodi nii 1951. aastal lillekimbu taha varjatud komsomolimärk kui 1990. aastate alguse sügisesed üldrahvalikud kartulivõtmistalgud, mõlemas seigas näeb ta – ja täiesti õigustatult – üht osa Eesti lähiajaloost.

Eesti tippheliloojate loomingu monograafilisi käsitlusi jälgides võib rõõmuga tõdeda, et Veljo Tormisest on praeguseks ilmunud juba õige mitu raamatut õige mitmes keeles. Esimene oli 1989. aastal Moskvast ilmunud Irina Bobõkina venekeelne monograafia. 2000. aastal ilmusid Tormise poolt Tartu Ülikooli vabade kunstide professorina kolm aastat varem peetud loengute materjal pealkirjaga „Lauldud sõna“, mille on koostanud Urve Lippus, ja Priit Kuuse poolt pikema intervjuu põhjal kokku pandud raamat „Jonni pärast heliloojaks“. Ning viimasena möödunud aastal Mimi Daitzi monograafia. Pole küll põhjust arvata, et see nimekiri tulevikus ei võiks pikeneda.

Eestlasi välismaalastele esitledes on tihti kombeks alustada (juhul kui selleni üldse jõutakse) lausega: meil tunnevad kõik kõiki. Väide on küll pisut metafoorilise iseloomuga, ent nagu mulle tundub, tõele üsna lähedal. Kui vaadata Daitzi raamatu lõpus eesti vaimuelu seisukohalt oluliste isikute registrit, siis tundub, et Manhattanilt tulnud Daitzki on suutnud sulanduda tasapisi sellesse eesti muusikategelaste ringi, kus kõik tunnevad kõiki. Kui nii, siis ei saa küll jätta nimetamata, et paremat Tormise kroonikakirjutajat kui Daitz, kes on võõrastele oma ja ka omadele (meile) saanud peaaegu omaks, oleks raske endale ette kujutada. Ja mitte asjata pole Daitz tema enese jutu järgi üritanud korduvalt veenda Tormist tagasi pöörduma aktiivse heliloomingu juurde, mille hülgamist helilooja on viimastel aastatel siin-seal avalikult kinnitanud.

Väikeseks tõrvatilgaks Daitzi Tormise-monograafia üldises meepotis on

Eesti isiku- ja kohanimede tihti ebaõige ortograafia ning vääratused eestikeelse teksti tõlkimisel inglise keelde. Selliste vigade vältimine poleks olnud väga keeruline, kui autor lasknuks raamatu käsikirja enne trükkimist mõnel keeletoimetajal läbi lugeda. Ma ei hakka siinkohal tooma näiteid seda laadi vigade kohta (millest osa on autor ära õiendanud raamatu vahel leiduval lisalehel), sest neid, ühelt poolt, on üsna palju, kuid teisalt kahvatub nende tähtsus raamatu vooruste kõrval oluliselt. Ja eesti lugeja suudab need vead mõttes ju ise kõik ära parandada.

Kas Mimi Daitzi raamatut Tormisest oleks mõtet tõlkida eesti keelde? See ülesanne võib tunduda liigne, sest esiteks, ulatuslikud osad raamatust on ju varem ilmunud eestikeelsete tekstide ingliskeelsed tõlked, ja teiseks, inglise keele oskus noorema põlvkonna seas on tänapäeval üldine. Siiski arvan, et vähemalt raamatu originaalpeatükid võiksid meie lugejale muutuda varem või hiljem kättesaadavaks emakeeles. (Nagu vene helilooja Dmitri Šostakoviči kuulsad mälestused, mille on eesti keeles hiljuti välja andnud kirjastus „Vagabund“.) Seda põhjusel, et eesti kultuuri lähiajaloo seisukohalt sisaldavad need tekstid mitmeid originaalseid ja stereotüübivabu vaatenurki ja hinnanguid, mis võiksid produktiivselt haakuda meie rahvuskultuurilise diskursusega ning, kes teab, seda diskursust omalt poolt võib-olla mõjutada.

IN MEMORIAM

AINO KÜLVAND

17. XII 1921 – 19. III 2005

Ta on olnud ooperilava kõigi aegade üks paremaid Toscasid, tema Aida, Amalie, Leonora, Gioconda on rahvast köitnud ja vaimustanud. [- -]

Eesti ooperilaval on Aino Kylvand üks neid, kes sunnib meenutama Stanislavski mõtet – ei ole suuri ega väikesi osi, on suured ja väikesed näitlejad.

„Kodumaa” 29. XII 1971